

УДК 378:008

Галицька Майя Михайлівна

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник НДЛ освітології
Київський університет імені Бориса Грінченка, м.Київ
m.halytska@kubg.edu.ua

МІЖНАРОДНІ МОЛОДІЖНІ ЗУСТРІЧІ У ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація. У статті аналізуються поняття «міжкультурне навчання», «міжкультурна освіта», «міжкультурна компетенція та компетентність». Розглянуто проблему формування міжкультурної компетентності особистості, що є гарантом ефективного діалогу культур у сучасному світі. Підкреслюється важлива роль проведення міжнародних молодіжних зустрічей у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх фахівців. Показано, що ціннісна вартість включення міжкультурних знань до загальної системи освіти полягає у встановленні тісних контактів між індивідами та суб'єктами міжнародних заходів.

Ключові слова: міжкультурне навчання; міжкультурна освіта; міжкультурна компетентність; міжнародні молодіжні зустрічі (формальні та неформальні).

Вступ. Міжкультурне навчання стає одним із найголовніших компонентів сучасної освітньої системи. Воно охоплює як навчальний так і виховний процеси. У багатьох роботах, присвячених міжкультурному навчанню, а, відповідно, і міжкультурній освіті, підкреслюється, що перехід до них потребує певної зміни системи навчання, її змісту, методів, засобів і форм так, щоб це допомагало тому, хто навчається, виробити новий погляд на своє власне існування і сприяло вмінню відчувати проміжне становище між рідною та іноземною культурою. Він повинен учитися бути уважним до проявів чужої культури, готовий спокійно зафіксувати та прийняти існуючі культурні розбіжності (особливо на рівні побутової культури, професійної поведінки, моделей міжособових і ділових відносин), бути здатним шукати спільну мову, не намагаючись щось переробити на свій лад. Головним завданням міжкультурної освіти є краще розуміння власного ставлення і реакції при зустрічі з культурними відмінностями та вміння співіснувати і співпрацювати, не дивлячись на ці відмінності. В умовах міжкультурної комунікації формується вторинна мовна особистість, яка володіє здатністю реалізувати себе в межах діалогу культур. Цю здатність називають міжкультурною компетентністю.[3]

Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що, як вітчизняні, так і зарубіжні науковці виявляють підвищений інтерес до різних аспектів міжкультурної компетентності, а саме: формування соціокультурної компетентності (О. Бирюк, І. Закір'янова, Д. Іщенко та ін.); формування комунікативної компетентності та іншомовної комунікативної компетентності (М. Галицька, С. Зенкевич, Л. Мітіна, Ю. Пассов та ін.); формування професійної компетентності (Л. Зеленська, Л. Карпова, Н. Кузьміна та ін.); формування окремих аспектів професійної іншомовної компетентності (Л. Апатова, В. Баркасі, О. Волченко, Н. Гез та ін.); дослідження рівнів готовності до професійної діяльності (В. Борисов, К. Дурай-Новакова, А. Капська, С. Сисоєва та ін.).

Отримані результати досліджень та аналіз публікацій свідчать про те, що питання міжкультурної освіти, міжкультурної компетентності є надзвичайно складним та значущим. А відтак **мета статті** полягає у визначенні змісту понять «міжкультурна освіта», «міжкультурна компетентність» та необхідності проведення міжнародних молодіжних зустрічей, результатом яких є формування міжкультурної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Особливістю міжкультурної освіти є її інтеграційний характер, який допомагає людям вчитися один в одного, співвідносити минуле, сьогодення та майбутнє. Метою залучення освіти до міжкультурної комунікації є пробудження інтересу до взаємного пізнання відмінностей, детальнішого вивчення власної культури та інокультурного середовища.

Розглянемо поняття «міжкультурна освіта», яке містить два терміни, функціональність яких необхідно визначити першочергово. Щодо першого поняття «освіта» визначень існує досить багато. Освіта розглядається сьогодні як: процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом узагальненого об'єктивного, соціального досвіду, норм, цінностей тощо; спеціальна сфера суспільного життя; унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен; сутнісна характеристика етносу, суспільства, людської цивілізації, способів її самозбереження й розвитку; процес, тобто цілісна єдність навчання, виховання й розвитку, саморозвитку

особистості; збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури; соціокультурний інститут, що сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства; результат, тобто рівень загальної культури й освіченості людей [8]. Друге поняття «культура». На сьогодні не існує загальноприйнятого визначення культури. Нами виокремлено такі основні контексти у визначенні поняття «культура»: суспільний, аксіологічний та соціальний. У суспільному контексті культуру пов'язують з: технологією відтворення і виробництва певного типу людського суспільства, розглядаючи її не просто як засіб освоєння світу, а функціональну спрямованість цього засобу на розвиток суспільного цілого (Є.С. Маркарян); певним виміром і специфічною формою життєдіяльності людського суспільства. Вона виникає з історичною необхідністю як особлива інфраструктура в побудові усього людського світу, перш ніж її принципи і закони починають використовуватися членами суспільства (В.П. Іванов). Аксіологічний контекст розглядає культуру як: вірування, цінності і норми поведінки, що впливають на соціальні зв'язки і загальну інтерпретацію життєвого досвіду (У. Беккет); сукупність матеріальних і духовних цінностей, що відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу у процесі історичного розвитку суспільства (П.С. Гуревич, М.М. Закович); спільні для певного колективу ідеї, традиції, цінності та правила поведінки, на основі яких формується колективна солідарність як основа соціокультурної самоідентифікації (Ю.М. Резнік). У соціальному контексті культура розглядається як: система надбіологічних програм людської життєдіяльності, що розвиваються історично, забезпечуючи відтворення і зміни соціального життя в усіх його проявах. Ці програми представлені розмаїттям знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності і поведінки, ідей, гіпотез, вірувань, цілей, ціннісних орієнтацій тощо. Культура зберігає, накопичує і транслює цей досвід, генерує нові програми життєдіяльності (В.А. Сластьонін); різностороння соціальна спадщина, що передається людьми від покоління до покоління. Кожну культуру також можна представити як ієрархічний набір цінностей, що сповідуються більшістю її представників (В.М. Шейко);

народжене суспільством, властиве суспільству соціальне явище, що відбиває його якісну характеристику та збагачує духовне життя людини (Г.Г. Філіпчук).[9]

А відтак міжкультурну освіту розглядають як сферу гуманітарного знання, скеровану на практичне напрацювання навичок ефективної міжкультурної комунікації. [2] Процедурно міжкультурна освіта включає міжкультурні ігрові ситуації, створює ситуативні задачі, навчає методам знищення мовних та релігійних бар'єрів, категоризує особисті потреби учасників з різних країн, відкриває тотожності, ідентичності та акцентує увагу на розбіжностях тощо. [5]

Відомо, що в українській педагогіці існує відмінність між термінами «компетенція» і «компетентність». Так, «компетенція» визначається як «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи; знання, досвід» [7]. А «компетентність» – це добра обізнаність із чим-небудь, достатньо високий рівень володіння людиною тією або іншою діяльністю чи системою знань, володіння людиною певною компетенцією, що включає власне ставлення до неї, а також до предмета діяльності [7]

Зважаючи на ці дефініції, робимо висновок, що міжкультурна компетентність є однією із найважливіших навичок сучасного фахівця. Метою формування міжкультурної компетентності є досягнення такої якості мовної особистості, яка дасть їй можливість вийти за межі власної культури та набути якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності [3]. Очевидно, досягнення цієї мети стає можливим, якщо створено мотиви й умови, за яких студенти можуть виявляти пізнавальну активність і мати бажання реально користуватися набутими знаннями та сформованими навичками й уміннями. Щодо поняття «міжкультурна компетенція» нам імпонує визначення польського вченого Є. Нікіторовича, який виділяє міжкультурну компетенцію як здатність до усвідомлення культурного релятивізму в контактах з представниками інших груп. Її супроводжує вміння практично застосовувати здобуті знання щодо культурної відмінності [10].

Міжкультурна освіта здійснюється на трьох рівнях: на рівні освітньої політики, у формі чітких освітніх цілей і мети; на рівні інституцій, особливо через демократичне самоврядування, учнівську участь, відкрите навчальне середовище та

політику залучення; на рівні викладання. [6] Перший рівень підтримує серія політичних документів на захист міжкультурної освіти, що були нещодавно прийняті в контексті Ради Європи. До них належать: Заключна Декларація 21-ї сесії Постійної Конференції європейських міністрів освіти (Афіни, 10-12 листопада 2003 р.), спеціально присвяченої міжкультурній освіті; Вроцлавська Декларація (9-10 грудня 2004) щодо нового контексту культурного співробітництва в Європі; План Дій, прийнятий на Третньому Саміті Голів Держав та Урядів (Варшава, 16-17 травня 2005 р.), що безпосередньо стосується діалогу між культурами та питань релігійної різноманітності.

У міжкультурній освіті важливу роль відіграють такі фактори: національний склад групи молоді, регіон країни, де здійснюється освіта, контекст актуальних політичних подій в країні і світі, співпраця з навчальними закладами інших країн, участь у міжнародних освітніх проектах. У роботі з молоддю ми все частіше зустрічаємось із новими формами діяльності. Однією із таких форм є молодіжні обміни. Хоча співпраця молодіжних груп існує вже давно, тільки від другої половини 90 років її почали використовувати як привабливу форму позашкільної (позавузівської) діяльності [6]

Існує дві форми молодіжного обміну: формальна (шкільна, інститутська, університетська і т.д.) та неформальна (позашкільна, позавузівська і т.д.) Ці форми мають різні цілі, теми, обставини виникнення ідеї; в них відрізняються ролі опікуна і учасників, методи роботи і рівень активності учасників. Розглянемо їх.

Формальний міжнародний молодіжний обмін може відбуватися в рамках міжнародних освітніх програм. В Україні існує достатня кількість таких програм, наведемо приклади десяти престижних міжнародних освітніх програм англійською мовою, які дають змогу українцям навчатися за кордоном безкоштовно:

Програми академічних обмінів FLEX, UGRAD та Muskie (США). Програми FLEX, UGRAD та Muskie є програмами Бюро у справах освіти та культури Державного департаменту США і адмініструються Американськими Радами з міжнародної освіти (American Councils in Kyiv, Ukraine) та Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). Програми надають

можливість школярам та студентам навчатися протягом одного академічного року в школах, університетах/коледжах США. Згідно з умовами програми, всі учасники проживатимуть в американській родині або у студентському гуртожитку. Вони будуть відвідувати академічні заняття протягом одного року; брати участь у волонтерській роботі; брати участь у стажуванні протягом другого семестру навчання.

Програма академічних обмінів імені Фулбрайта (США).

Програма академічних обмінів імені Фулбрайта – це найстаріша і найбільш відома у світі програма наукових обмінів. Вона діє з 1946 року, нині - у 175 країнах світу. Спільними зусиллями з науковими спільнотами інших країн США створили програму, за якою науковці, студенти та громадські діячі мають змогу побувати в Америці, а американці - в інших країнах світу. Понад 700 українських стипендіатів провели рік наукової праці в США та більше 400 американців займались дослідницькою та викладацькою діяльністю в Україні.

Освітня програма Європейського Союзу Еразмус Мундус

Еразмус Мундус – це міжнародна програма співпраці і мобільності у сфері вищої освіти, яку ініціювала і фінансує Європейська Комісія. Головною метою програми Erasmus Mundus є підвищення якості європейської вищої освіти і сприяння міжкультурному розумінню через співпрацю із третіми країнами. Програма заснована у 2004 році і названа на честь Еразма Роттердамського, філософа і науковця, який багато подорожував Європою, працював у різноманітних університетах і майже 500 років тому зрозумів переваги мобільності і міжнародної співпраці в освіті. В центрі уваги цієї програми знаходиться створення, підтримка і розвиток 1-2 річних міжнародних магістерських програм на базі традиційних європейських навчальних закладів. Кожна міжнародна магістерська програма створюється консорціумами вищих навчальних закладів із щонайменше трьох різних європейських країн. Також, кожна така міжнародна магістерська програма є відкритою, на конкурсній основі, для студентів з усього світу, які отримали рівень бакалавра.

Стипендіальна програма імені Джона Сміта (Велика Британія)

Програма здійснюється Меморіальним Фондом Джона Сміта у партнерстві з Міністерством юстиції Великобританії. Програма надає стипендіатам можливість підвищити свій професійний рівень і познайомитися зі системою управління у Великій Британії. Тривалість програми складає 4 тижні, під час яких учасники перебувають у Великобританії (у містах Едінбург і Лондон). Структура програми складається з тематичних семінарів, тренінгів, зустрічей з відомими громадськими та політичними діячами, а також індивідуального стажування (наприклад, в неурядовій організації, органах державної влади або місцевого самоврядування, засобах масової інформації тощо), яка буде організована для кожного учасника відповідно до його професійних інтересів. Кандидати повинні мати постійне місце роботи на момент подання та розгляду заявки і мати професійний досвід. Кандидати повинні працювати у сфері політики, у правовій сфері (особливо в галузі прав людини), журналістиці, державних органах влади, недержавних організаціях, що сприяють поширенню демократичних свобод і цінностей і займаються питаннями рівноправності і соціальної справедливості.

Програма післядипломних стипендій Чівнінг (Велика Британія).

Програму післядипломних стипендій Чівнінг адмініструє Британська Рада за фінансування Міністерства закордонних справ Великої Британії. Ця програма надає можливість пройти післядипломне навчання протягом 12 місяців у Великій Британії та отримати магістерський ступінь, або займатися дослідницькою програмою. Успішні кандидати визначаються шляхом серйозного конкурсного відбору. Кандидатів оцінюють згідно лідерських якостей, професійних досягнень, кваліфікацій (академічних та професійних) та володіння англійською.

Стипендії імені Джорджа Сороса.

Джордж Сорос — сучасний американський фінансист, меценат, філософ. Сьогодні він фінансує мережу фондів, які працюють у 50 країнах в Східній Європі, колишньому СРСР, Африці, Латинській Америці та США. Завдання цих фондів - фінансово та організаційно сприяти становленню демократичного, відкритого

суспільства шляхом підтримки значущих для його розвитку громадських ініціатив. В Україні таким фондом є «Міжнародний фонд "Відродження"».

Програма академічного обміну Центрального Європейський університету (Будапешт, Угорщина).

Центрально Європейський університет (CEU) - міжнародно-визнаний, акредитований, інститут у Будапешті, що видає дипломи про вищу освіту американського зразка в сферах соціальних та гуманітарних наук. Він пропонує можливість 1- та 2-річного курсу навчання за широким спектром спеціальностей та фінансову допомогу для навчання на під час перебування в Угорщині.

Work and Study Canada/Britain.

Програма Work and Study в Канаді та Британії дає можливість покращити свої знання та пройти оплачуване стажування. Програма складається з двох частин:

Перша частина - курс англійської мови в канадському коледжі English Bay College у Ванкувері або Лондоні. Друга частина - оплачуване стажування на курортах в Британській Колумбії чи Альберті.

Стипендіальна програма ім. Лейна Кіркланда

Програма адресована молодим лідерам з вищою освітою, зацікавленим у розвитку демократії, економіки і громадянського суспільства у своїх країнах та в регіоні. Реалізація Програми відбувається в рамках двосеместрового навчання у вищих навчальних закладах Польщі та 2-4 тижневих професійних стажувань у державних або приватних установах і організаціях.

«Всесвітні студії» (WorldWideStudies)

Всесвітні студії – освітній проект Фонду Віктора Пінчука, спрямований на формування нового покоління української професійної еліти. Проект, що пропонує підтримку громадянам України віком до 35 років для отримання магістерського ступеню у найкращих університетах світу у галузях, які Фонд Віктора Пінчука вважає пріоритетними для подальшого розвитку України. На період 2009 – 2011 рік такими галузями є: сільське господарство, довкілля та екологія, право та державне управління. Однак, Фонд може надати підтримку студентам, що бажають навчатися за іншими спеціальностями, якщо вони

аргументують важливість обраного фаху для розвитку України. Для отримання гранту потенційні кандидати повинні самостійно підібрати магістерську програму, підготувати всі необхідні документи, пройти додаткові підготовчі курси та здати мовні тести, якщо потрібно, подати всю необхідну документацію в університет та представити журі «Всесвітніх студій» своє бачення щодо застосування отриманих знань після повернення в Україну.

Зауважимо, що неформальний молодіжний обмін - це зустріч молодих людей із різних країн, які бажають спільно провести час, спільно працювати над вибраною ідеєю, ближче познайомитись один з одним, передати знання про свою країну та культуру. Але перш за все, це зустріч молоді, яка має спільні інтереси і бажає спільно працювати. Надаючи можливість брати участь у міжнародній зустрічі, створюється шанс встановлювати контакти з однолітками з інших країн, представниками іншої культури. Така полікультурна зустріч дозволяє познайомитись з іншими, але перш за все, завдяки міжособистісним контактам, краще пізнати самого себе, свої звичаї та цінності. Молодіжні обміни це нагода задуматись над схожістю та відмінністю, ставити собі питання про самотність, стереотипи, упередженість. [4]

Вважаємо, що завдяки участі в такому обміні, учасники мають можливість пізнати іншу культуру; здобути нових друзів; відвідати цікаві місця, країни; здобути нові вміння (наприклад, практичне використання знання іноземної мови, співпраця в групі); пізнати власні можливості і, в кінці кінців, цікаво провести час.

У свою чергу, неформальна освіта відокремлює позашкільну (позавузівську) діяльність від діяльності, що пов'язана з освітою молодої людини в рамках системи навчання. Неформальна освіта ґрунтується на навчанні шляхом участі у конкретній діяльності, використанні активних методів роботи, спрямована на потреби конкретної групи і дає можливість виконувати діяльність, яка нас дійсно цікавить.

Організація неформального молодіжного обміну надає можливість реалізації цікавої теми, важливих особистих та групових цілей, але в першу чергу - це нагода для молодої людини бути активною і зацікавленою. Потрібно пам'ятати, що: - тема проекту (зادля чого організовується неформальний молодіжний обмін) повинна

бути привабливою для молодих людей; - тема повинна відповідати інтересам групи (потрібно вислухати всі ідеї, кожна може бути блискучою); - кожен, хто бажає взяти участь у проекті, повинен бути зацікавлений темою і спільною роботою; - коли обираються учасники обміну, не потрібно звертати увагу на їх оцінки та знання іноземних мов — це не шкільний (вузівський) обмін. [4]

Висновки. Отже, основними цілями підготовки міжкультурного молодіжного обміну є створення сприятливих умов для кращого пізнання учасниками один одного; усвідомлення ними ролі культури і звичаїв у повсякденному житті, а також усвідомлення учасниками існування міжкультурних відмінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галицька М.М. Комунікативна компетентність як важлива професійно-значуща якість майбутнього фахівця / М.М. Галицька // Збірник наукових праць Кам"янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. - Кам"янець-Подільський, 2008. – Випуск XV. – С.23-26.
2. Гудзик І.П. Поліетнічність країни та формування позитивного образу співвітчизника // Полікультурна освіта в Україні: Збірник статей за матеріалами конференції «Полікультурна освіта в Україні: навчальні плани та підручники». – Київ, 1999. – С. 35
3. Елизарова Г.В. Формирование межкультурной компетенции студентов в процессе обучения иноязычному общению: Дис. ... докт. пед. наук: 13.00. 02. – СПб., 2001. – 371 с.
4. Міжкультурна освіта. Порадник для вчителя.- Варшава, 2000. – 175 с.
5. Музика О. Освіта як чинник гармонізації міжкультурної комунікації: інституційно-процедурні аспекти <http://social-science.com.ua/article/993>
6. Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта: посібник для школи / за ред. Джона Кіста / Пер. з англ. - Львів: ЗУКЦ, 2008. - 160 с.
7. Сисоєва С. О. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження: наук. видання / С. О. Сисоєва , І. В. Соколова. – К.; Маріуполь : ЕКМО, 2010. – 362 с..
8. Сисоєва С.О. Сфера освіти як об'єкт дослідження / С.О. Сисоєва // польсько-український / українсько-польський щорічник «Освітологія». – К.: ВП «Едельвейс». – 2012. – Випуск I. – 120 с. – С. 22-29.
9. Сисоєва С.О., Галицька М.М. Культурологія освіти як складова освітології / С.О. Сисоєва, М.М. Галицька // 1025-річчя історії освіти в Україні: традиції, сучасність та перспективи: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. – К.: КУБГ, 2014. – С. 3-14.
10. Nikitorowicz J. Edukacja międzykulturowa / Jerzy Nikitirowicz // Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku – Tom I. – Warszawa: Wyd. Akad. Żak, 2003. – S. 934 – 941.

Рецензент

Чобітько М.Г. – д.пед.н., проф..

Стаття надійшла до редакції 17.11.2014

МЕЖДУНАРОДНЫЕ МОЛОДЕЖНЫЕ ВСТРЕЧИ В ФОРМИРОВАНИИ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

Галицкая Майя Михайловна

кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник НИЛ освитологии
Киевский университет имени Бориса Гринченка, г.Киев
m.halytska@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье анализируются понятия «межкультурное обучение», «межкультурное образование», «межкультурная компетенция и компетентность». Рассмотрена проблема формирования межкультурной компетентности личности, является гарантом эффективного диалога культур в современном мире. Подчеркивается важная роль проведения международных молодежных встреч в формировании межкультурной компетентности будущих специалистов. Показано, что ценностная стоимость включения межкультурных знаний в общую систему образования заключается в установлении тесных контактов между индивидами и субъектами международных мероприятий.

Ключевые слова: межкультурное обучение; межкультурное образование; межкультурная компетентность; международные молодежные встречи (формальные и неформальные).

INTERNATIONAL YOUTH MEETING IN FORMATION OF INTERCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

Mayya M. Halytska

PhD in pedagogics, senior researcher of Osvitology Lab
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
m.halytska@kubg.edu.ua

Abstract. This article analyzes the concept of "intercultural learning", "intercultural education", "intercultural competence and expertise." The problem of formation of intercultural competence of the individual, is the guarantor of effective dialogue of cultures in the world. Emphasized the important role of international youth meetings in the formation of intercultural competence of professionals. It is shown that the cost of values including intercultural competences in the overall education system is to establish close contacts between individuals and subjects of international events.

Keywords: intercultural learning; intercultural education; intercultural competence; international youth meetings (formal and informal).

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Halytska M.M. Communicative competence as an important professional and significant quality of future specialist / Halytska M.M. // Zbirnyk naukovykh prats Kam"yanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia pedahohichna. - Kam"yanets-Podilskyi, 2008. – Vypusk XV. – P.23-26 (in Ukrainian)
2. Hudzyk I.P. Multiculturalism of country and creating a positive image of compatriot // Polikulturalna osvita v Ukraini: Zbirnyk statei za materialamy konferentsii «Multicultural education in Ukraine curricula and textbooks». – Kyiv, 1999. – P. 35 (in Ukrainian)
3. Elyzarova H.V. Formation of intercultural competence of students in learning foreign language communication: Dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00. 02. – SPb., 2001. – 371 p (in Russian)
4. Intercultural education. Teacher Advisor.- Varshava, 2000. – 175 p. (in Ukrainian)
5. Muzyka O. Education as a factor in the harmonization of cross-cultural communication, institutional and procedural aspects. - <http://social-science.com.ua/article/993> (in Ukrainian)
6. Religious diversity and intercultural education: a guide for schools / za red. Dzhona Kista / Per. z anhl. - Lviv: ZUKTs, 2008. - 160 p. (in Ukrainian)
7. Sysoieva S. O. Problems of continuous professional education, thesaurus research: science. edition / S. O. Sysoieva, I. V. Sokolova . – K.; Mariupol : EKMO, 2010. – 362 p. (in Ukrainian)
8. Sysoieva S.O. Field of Education as an object of study / S.O. Sysoieva // polsko-ukrainskyi / ukrainsko-polskyi shchorichnyk «Osvitoloiiia». – K.: VP «Edelweis». – 2012. – Vypusk I. – 120 s. – P. 22-29 (in Ukrainian)
9. Sysoieva S.O., Halytska M.M. Cultural of education as a component of osvitologia / S.O. Sysoieva, M.M. Halytska // 1025th anniversary of the history of education in Ukraine: tradition, modernity and perspectives: Zbirnyk materialiv mizhnarodnoi naukovoii konferentsii – K.: KUBH, 2014. – P. 3-14. (in Ukrainian)
10. Nikitorowicz J. Edukacja międzykulturowa / Jerzy Nikitirowicz // Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku – Tom I. – Warszawa: Wyd. Akad. Żak, 2003. – P. 934 – 941. (in Polish)